

การประเมินผลแนวพุทธ:
การพัฒนาารูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
Buddhist Evaluation Model:
Model Development for Evaluation
of the Morality Teaching in the Schools

อนันต์ธานินทร์ นามเมือง Ananthanin Nammuang*

พระศรีคัมภีร์ญาณ Phra Srigambhirayarn**

ประพันธ์ ศุภษร Prapan Supasorn***

วิชัย รุพขำดี Vichai Rupkhumdee***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประเมินผลการสอนศีลธรรมโดยใช้ภาวนา 4 และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม

ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาองค์รวมทั้งกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์ สติ และปัญญา ให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติและมีอิสรภาพ เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ ขั้นต้นเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ขั้นกลางเพื่อให้มีศีลธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ และขั้นสูงพัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม

การประเมินผลการสอนศีลธรรมด้วยภาวนา 4 ประกอบด้วย 1) กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ 2) ศิลภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ 3) จิตตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม จริยธรรม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่อนคลายสงบสุข

* นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

*** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

และ 4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง

รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีตัวชี้วัดรวม 23 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก คือ 1) ด้านกายภาวนา 2) ด้านศีลภาวนา 3) ด้านจิตตภาวนา และ 4) ด้านปัญญาภาวนา ผลการตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยการรวบรวมข้อมูลจากพระผู้สอนศีลธรรม จำนวน 107 รูป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อหาค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ตัวชี้วัดอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด (Mean = 4.43 SD = .35) ผลการทดสอบรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยประเมินจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 270 คน พบว่า การสอนศีลธรรมในโรงเรียน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.28 SD = .42) และผลสำเร็จเชิงคุณภาพของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด (Mean=4.38 SD = .46)

คำสำคัญ: การประเมินผลแนวพุทธ, รูปแบบการประเมินผล, การสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Abstract

This is an analytical work through the process of documentary and participatory action research with three objectives, namely 1) to study human development according to the principle of the 'Threefold Training' 2) to study and evaluate the morality teaching by applying 'The Four Phavana' and 3) to propose the evaluation process of morality teaching in schools in line with Buddhism. Data have been taken from relevant documents and fieldwork.

The study shows that human development according to the 'Threefold Training' principle is to develop all elements including body, speech, thought, mind, emotion, consciousness, and intellect so as to live peacefully and freely in society. In stressing self training in accordance with morality, ethic and intellect; there are three objectives, namely at the initial level to be able to lead a righteous life; then at the intermediate level to have morality, ethic, able to live happily with good mental health, and be a good citizen of the society and nation; finally at advanced level to develop human being to the ideal level in line with the Buddhist teaching.

The evaluation of morality teaching by way of the 'Four Phavana' consists of 1) Kai Phavana or physical development, that is to have a supporting relationship with the physical environment or objects 2) Sil Phavana or morality development, that is

to have a supporting relationship with social environment or fellowmen 3) Jitr Phavana or emotional development, that is to cultivate human's mind with virtues and ethic, strength, happiness and peace and 4) Panya Phavana or intellectual development, that is to acquire knowledge, idea, comprehension and realization of the truth.

The evaluation model of the morality teaching in schools has 23 indicators which have been classified into four main aspects:- 1) physical 2) moral 3) emotional and 4) intellectual developments. The quality of the data has been validated by the data collected from 107 teaching monks. The statistic program package has been used to analyze and determine the percentage, average and standard deviation. It reveals that the indicators are in the most perfect distribution (Mean= 4.43 and Standard Deviation = .35). After assessing the data of 270 random samples, the evaluation result of the morality teaching in schools indicates that the overall morality teaching is at the highest level (Mean = 4.28 and Standard Deviation = .42) and that the qualitative success rate of the morality teaching monks in schools is at the highest level as well (Mean = 4.38 and Standard Deviation = .46).

Keywords: Buddhist Evaluation, Evaluation Model, Morality Teaching in Schools

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการสั่งสอนให้นักเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และประเภทอาชีวศึกษา ครอบคลุมสถานศึกษาทั่วประเทศ และเพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน กระทรวงวัฒนธรรมเห็นว่าเป็นโครงการเชิงรุกที่สามารถนำกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสู่กลุ่มเยาวชนให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน โดยมีเหตุผลและความจำเป็น ดังนี้ (โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, 2556)

ปัญหาสังคมไทยทวีความรุนแรงและมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไร้พรมแดนยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ ปัญหาสังคมหลายด้านยังรุมล้อมคุกคามเด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั่งตามโครงสร้างของสังคมไทยจางหายไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อมต้องขาดความมั่นคงจนเกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหา นักเรียน นักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรม จากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักศึกษา (สุพัตรา ศรีวิณิชชากร, 2555) เป็นต้น

ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวมานี้ เห็นว่ารากเหง้าแห่งปัญหาที่แท้จริง คือ การที่นักเรียน นักศึกษาไม่ได้รับการกล่อมเกลาด้านจิตใจ ในการที่จะปลูกฝังในเรื่องศีลธรรม จริยธรรม ทำให้ขาดความสำนึกต่อหน้าที่ ขาดความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี ขาดการใช้สติพิจารณาขบคิด และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกที่ไม่เหมาะสม กอปรด้วยสภาพแวดล้อมรอบตัวนักเรียน นักศึกษา ที่ยุ่ง ส่งเสริม ชักจูง และโน้มน้าวอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่มีการพัฒนาอย่างหลากหลาย ทำให้ยากต่อการควบคุม ป้องกัน และแก้ไขปัญหานักเรียน นักศึกษา ให้สัมฤทธิ์ผลได้ เว้นแต่นักเรียน นักศึกษา จะได้จัดระเบียบทางความคิด จนมีจิตใจที่ใฝ่ดี และมีพลังใจที่เข้มแข็งสามารถเป็นภูมิคุ้มกันต้านทานเหตุปัจจัยในทางเสื่อมที่จะเข้ามาทำลายคุณภาพชีวิตที่ดั่งตามได้ด้วยหลักธรรมทางศาสนา

การปฏิรูประบบราชการเมื่อ พ.ศ. 2545 ได้แยกงานศาสนาออกจากกระทรวงศึกษาธิการ (พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545) ทำให้กรมการศาสนาสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ไม่สามารถเชื่อมต่อการนำหลักธรรม เข้าไปในโรงเรียนหรือสถานศึกษา กรมการศาสนา ตามบทบาทอำนาจหน้าที่มีการกิจส่งเสริมให้คนไทยนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม เป็นคนดีมีศีลธรรม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหานักเรียน นักศึกษาดังกล่าว อย่างเร่งด่วน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถเป็นครูสอนศีลธรรมจริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภายใต้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับกระทรวงวัฒนธรรม โดยพระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนทุกระดับชั้น นักเรียน นักศึกษา จะได้รับการอบรม ปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมกับพระภิกษุสงฆ์โดยตรง และคาดหวังว่า จะเป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมโดยมีจุดหมายให้มีส่วนผลักดันสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับกระทรวงศึกษาธิการ ในปี 2546 เพื่อการพัฒนาส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยกรมการศาสนา ได้ดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ ในปีงบประมาณ 2551 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน ปัจจุบันพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีจำนวนมากถึง 18,160 รูป (สถิติ ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2557)

การสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยพระสงฆ์เป็นโครงการที่ทำต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า 20 ปี ซึ่งได้พัฒนารูปแบบการสอน วิธีการและกระบวนการสอนตลอดถึงตัวผู้สอนคือพระสงฆ์มาโดยตลอด อย่างไรก็ตามการติดตามและประเมินผลการสอนศีลธรรม กล่าวได้ว่ามีความจำเป็นเพื่อให้เกิดการพัฒนาูปแบบการสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2548) ได้กล่าวถึงแนวทางการวัดผลการศึกษานวพุทธ ในหนังสือสู่การศึกษาแนวพุทธ โดยใช้หลักท้าวานา 4 คือ 1) กายท้าวานา การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพหรือทางวัตถุ 2) ศิลท้าวานา การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้านเพื่อนมนุษย์รวมทั้งสัตว์อื่นด้วย 3) จิตตท้าวานา การพัฒนาด้านจิตใจที่อาศัยสมาธิ

เป็นแกนในการฝึก และมีบทบาทออกมาทางเจตจำนง และ 4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาด้านปัญญา ความรู้ความเข้าใจ คิดได้หยั่งเห็น

การประเมินผลการสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้คือหลักภาวนา 4 เพื่อนำแนวคิด และวิธีการมาศึกษาวิเคราะห์การสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการประเมินผลการสอนศีลธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงศึกษารูปแบบการประเมินผลแนวพุทธ โดยศึกษาวิเคราะห์หลักการประเมินผลการสอนศีลธรรมโดยใช้ภาวนา 4 เพื่อนำไปประยุกต์ในการประเมินผลการสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งจะสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิเคราะห์และประยุกต์หลักพุทธธรรม จนเกิดรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมตามแนวพุทธขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การประเมินผลการสอนศีลธรรมโดยใช้ภาวนา 4
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

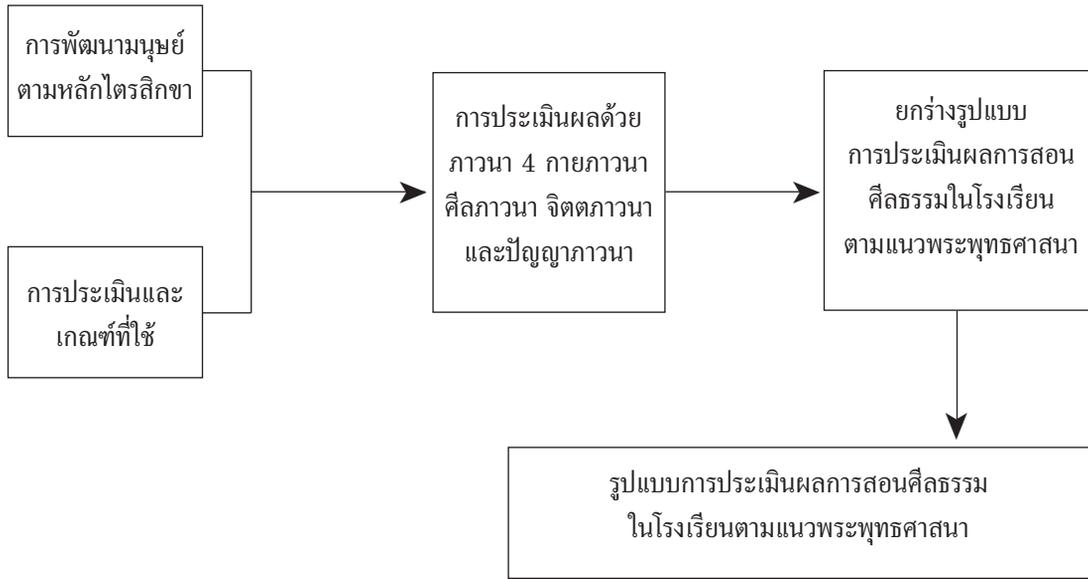
- 1) ทำให้เข้าใจถึงความหมายของการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา
- 2) ได้แนวทางการปรับปรุงการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 3) ได้รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา

ขอบเขตการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา การสอนศีลธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา และการประเมินผลการสอนศีลธรรมโดยใช้ภาวนา 4 จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา
- 2) ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาพระสอนศีลธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 107 รูป และนักเรียนประถมศึกษา โรงเรียนวัดศรีบุญเรือง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร จำนวน 270 คน
- 3) ขอบเขตด้านระยะเวลา ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2556

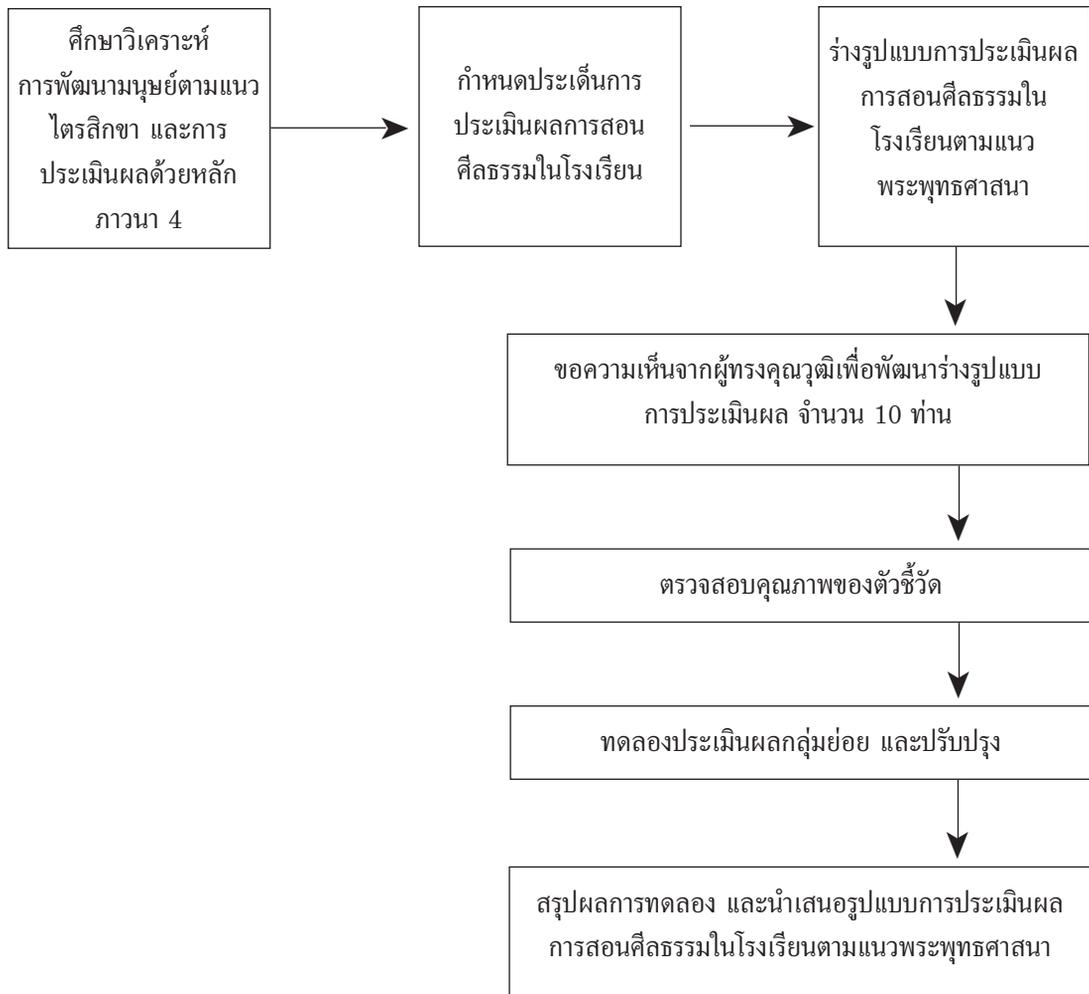
วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 7 ขั้นตอนดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนามนุษย์ตามแนวไตรสิกขา และการประเมินผลด้วยหลักภavana 4 โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดประเด็นการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามหลักภavana 4 ประกอบด้วย 1) ด้านกายภavana 2) ด้านศีลภavana 3) ด้านจิตตภavana และ 4) ด้านปัญญาภavana

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำร่างรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 ขอความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 ท่าน ด้วยเทคนิคการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของตัวชี้วัดตาม

วัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยตัวชี้วัดมีค่า IOC มากกว่า .07 ทุกตัวชี้วัด ตัวชี้วัดที่มีค่า IOC ตั้งแต่ .70-1.00 คัดเลือกไว้ใช้ได้ (Cox and Vagars, 1996; Berman, 1972, Bern, 1980 อ้างถึงใน ศิริชัย กาญจนวาสี, ทวีวัฒน์ ปิตยานนท์ และดิเรก ศรีสุโข, 2551)

ขั้นตอนที่ 5 ตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรม โดยการรวบรวมข้อมูลจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 107 รูป โดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ตามแบบสอบถาม ซึ่งมีความเชื่อมั่นตามค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อัลฟาของ ครอนบาค (Cronbach's Alpha) (Cronbach, 1990) ได้ความเชื่อมั่น (Alpha) เท่ากับ .9537 ซึ่งได้มากกว่า .80 (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2551) แสดงว่าเครื่องมือแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปใช้ในการศึกษาได้

ขั้นตอนที่ 6 ทดลองประเมินผลกลุ่มย่อย โดยทำการประเมินผลทั้งระดับบุคคล และระดับโรงเรียนหรือระดับชั้นเรียน และประเมินผลโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จากนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา 4-6 โรงเรียนวัดศรีบุญเรือง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร จำนวน 270 คน ซึ่งแบบสอบถามชุดนี้มีค่าความเชื่อมั่น (Alpha) เท่ากับ .9070

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลและนำเสนอรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 2 ชุด คือ 1) แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวบรวมข้อมูลจากพระสอนศีลธรรมจำนวน 107 รูป และ 2) แบบสอบถามเพื่อประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวบรวมข้อมูลจากนักเรียน จำนวน 270 คน ซึ่งแบบสอบถามดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน และผ่านการพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ด้วยเทคนิค IOC

ผลการวิจัย

1. การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา และการประเมินผลด้วยภานา 4

การพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือ กระบวนการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี 2 ประเภท คือ

- (1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น
- (2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

2) อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือ เจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

3) อธิปัญญาสิกขา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแคไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัด มีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้

เป้าหมายการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขามี 3 ประการ คือ

1) ขั้นต้นเพื่อให้สามารถประกอบสัมมาอาชีวะ หรือสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องซึ่งตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ)

2) ขั้นกลางเพื่อให้มีศีลธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ ตรงกับอริยมรรคในข้อ สัมมาวายามะ (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ)

3) ขั้นสูงพัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือ ผู้ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงตรงกับอริยมรรคข้อ สัมมาทิฐิ (มีความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ)

การประเมินผลการสอนศีลธรรมโดยใช้หลักภาวนา 4 ดังนี้

1) ภาวนากาย การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทางวัตถุ

2) ศิลภาวณา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์

3) จิตตภาวณา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม จริยธรรม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข

4) ปัญญาภาวณา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง

2. รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา

2.1 ผลการตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัด

ในการตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ Frequency Statistics ในการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยกำหนดเกณฑ์ในการแปลผลและระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดไว้ 5 ระดับดังนี้

1.00-1.80	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด
1.81-2.60	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
2.61-3.40	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
3.41-4.20	หมายถึง	เหมาะสมมาก
4.20-5.00	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด

จากการวิจัย พบว่า ตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.51 โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดแยกตามองค์ประกอบ

รายการตัวชี้วัด	ระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัด		
	Mean	SD	ระดับ
ด้านกายภาวนา			
1. ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า	4.23	.85	มากที่สุด
2. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	4.39	.72	มากที่สุด
3. รับรู้ ดู ฟัง สิ่งต่างๆ โดยตระหนักรู้และสามารถหาประโยชน์จากการรับรู้ ดู ฟังนั้นๆ ได้	4.61	.61	มากที่สุด
4. รับประทานอาหารที่มีคุณค่าในปริมาณที่เหมาะสม	4.53	.63	มากที่สุด
5. หลีกเลียงจากสิ่งเสพติดที่บั่นทอนทำลายสุขภาพ	4.73	.44	มากที่สุด
6. มีสุขภาพแข็งแรง เจริญเติบโตตามวัย ร่างกายสะอาดแต่งกายเรียบร้อย	4.50	.67	มากที่สุด
ด้านศีลภาวนา			
1. ปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 อย่างครบถ้วน	4.54	.61	มากที่สุด
2. ตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ และกติกาสังคม	4.54	.62	มากที่สุด
3. ตรงต่อเวลาและรู้จักคุณค่าของเวลา	4.41	.71	มากที่สุด
4. รู้จักพอ	4.56	.56	มากที่สุด
5. มีกิริยา วาจาสุภาพ เรียบร้อย มีสัมมาคารวะ	4.70	.46	มากที่สุด
6. ไม่เบียดเบียนเองและผู้อื่น	4.66	.47	มากที่สุด
7. มีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์	4.56	.61	มากที่สุด
ด้านจิตตภาวนา			
1. มีจิตใจดีงามตามหลักพรหมวิหาร มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น	4.60	.61	มากที่สุด
2. มีความเพียรพยายาม มุ่งมั่น	4.53	.67	มากที่สุด
3. มีสติระลึกรู้อยู่เสมอ	4.54	.61	มากที่สุด
4. มีความร่าเริง แจ่มใส สงบเย็น	4.70	.46	มากที่สุด
ด้านปัญญาภาวนา			
1. มีความรู้ทางวิชาการตามหลักสูตร	4.24	.76	มากที่สุด
2. มีความสามารถในการคิดตามหลัก โยนิโสมนสิการ (คิดเป็น เห็นทางออก)	4.43	.71	มากที่สุด
3. รู้ผิด ชอบ ชั่ว ดี	4.54	.61	มากที่สุด
4. รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง	4.41	.87	มากที่สุด
5. สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม	4.44	.71	มากที่สุด
6. สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา	4.37	.87	มากที่สุด
รวม	4.51	.48	มากที่สุด

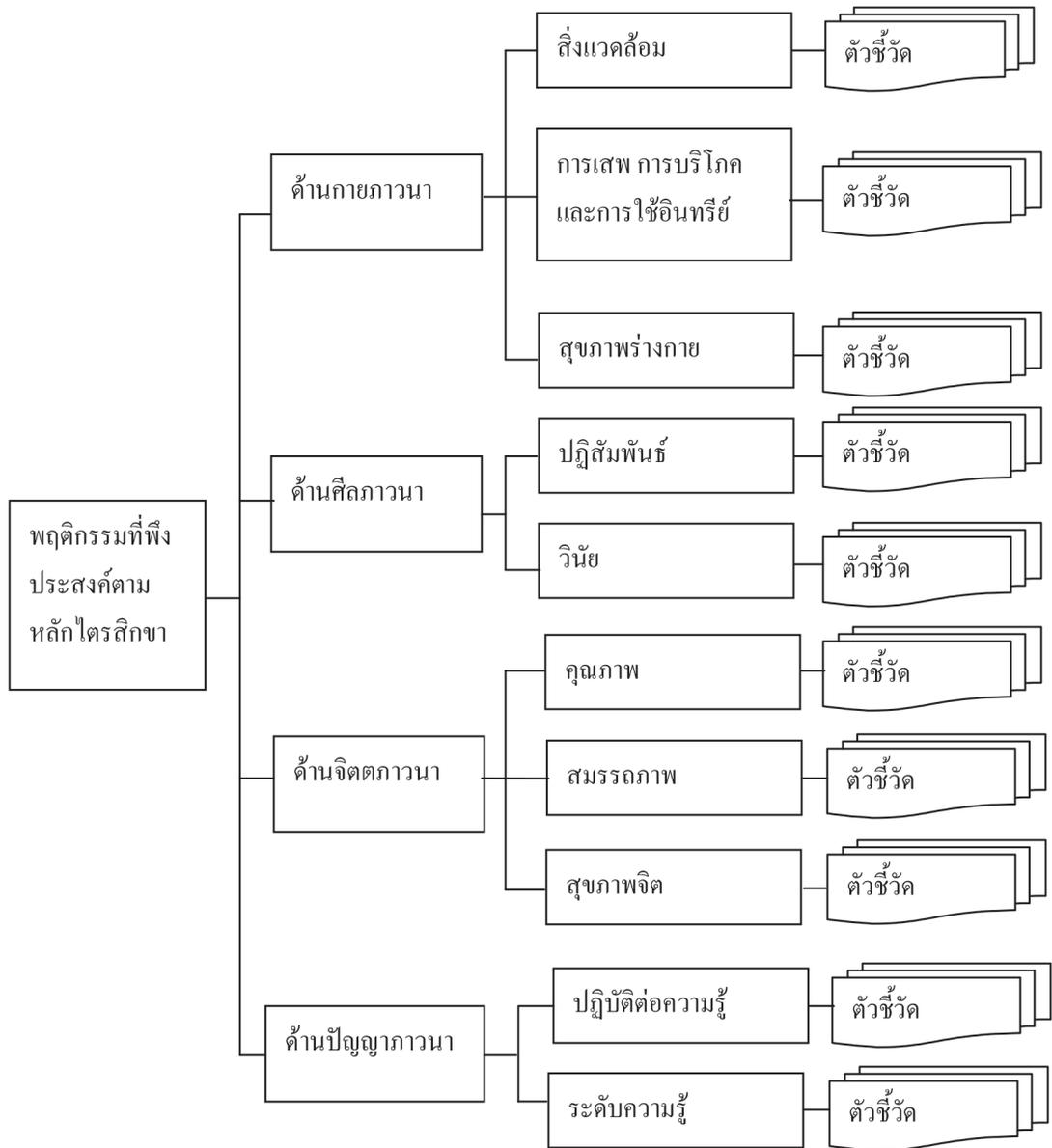
2.2 ผลการนำรูปแบบประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปใช้

ผลประเมินการสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.38 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านองค์ประกอบ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านจิตตภาวนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.52 รองลงมาด้านปัญญาภาวนา มีค่าเฉลี่ย 4.40 ด้านกายภาวนา มีค่าเฉลี่ย 4.37 และด้านศีลภาวนา มีค่าเฉลี่ย 4.35 ตามลำดับ

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความสำเร็จเชิงคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.38 โดยด้านผลผลิตและผลลัพธ์ มีค่าเฉลี่ย 4.41 และด้านวัตถุประสงค์ มีค่าเฉลี่ย 4.35 ตามลำดับ

2.3 รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา

รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาวนา มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ ลิงแวดล้อม การเสพการบริโภคและการใช้อินทรีย์ รวม 6 ตัวชี้วัด ด้านศีลภาวนา มี 2 องค์ประกอบย่อย คือ ปฏิสัมพันธ์ และวินัย รวม 7 ตัวชี้วัด ด้านจิตตภาวนา มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ คุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต รวม 4 ตัวชี้วัด และด้านปัญญาภาวนา มี 2 องค์ประกอบย่อย คือ การปฏิบัติต่อความรู้ และระดับความรู้ รวม 6 ตัวชี้วัด รวมทั้งหมด 23 ตัวชี้วัด ซึ่งรูปแบบปรากฏตามแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 3 รูปแบบการประเมินผลการสอนศิลปกรรมในโรงเรียน

จากแผนภาพที่ 3 สรุปตัวชี้วัดตามตารางที่ 2 ได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
ด้านกายภาวนา (6 ตัวชี้วัด)	สิ่งแวดล้อม	1. ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า 2. อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
	การเสพ การบริโภค และการใช้อินทรีย์	3. รับรู้ ดู ฟัง สิ่งต่างๆ โดยตระหนักรู้และสามารถหาประโยชน์จากการรับรู้ ดู ฟังนั้นๆ ได้
	สุขภาพร่างกาย	4. รับประทานอาหารที่มีคุณค่าในปริมาณที่เหมาะสม 5. หลีกเลียงจากสิ่งเสพติดที่บั่นทอนทำลายสุขภาพ 6. มีสุขภาพแข็งแรง เจริญเติบโตตามวัย ร่างกายสะอาดแต่งกายเรียบร้อย
ด้านศีลภาวนา (7 ตัวชี้วัด)	ปฏิสัมพันธ์	1. ปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 อย่างครบถ้วน 2. มีกิริยา วาจาสุภาพ เรียบร้อย มีสัมมาคารวะ 3. ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น
	วินัย	4. ตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ และกติกาสังคม 5. ตรงต่อเวลาและรู้จักคุณค่าของเวลา 6. รู้จักพอ 7. มีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
ด้านจิตตภาวนา (4 ตัวชี้วัด)	คุณภาพ	1. มีจิตใจตั้งตามหลักพรหมวิหาร มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น
	สมรรถภาพ	2. มีความเพียรพยายาม มุ่งมั่น 3. มีสติระลึกรู้อยู่เสมอ
	สุขภาพจิต	4. มีความร่าเริง แจ่มใส สงบเย็น
ด้านปัญญาภาวนา (6 ตัวชี้วัด)	การปฏิบัติต่อความรู้	1. มีความรู้ทางวิชาการตามหลักสูตร 2. มีความสามารถในการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ (คิดเป็น เห็นทางออก) 3. สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา
	ระดับความรู้	4. รู้ผิด ชอบ ชั่ว ดี 5. รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง 6. สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม

จากผลการนำรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ไปตรวจสอบความเหมาะสมของตัวชี้วัด และทดสอบกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีข้อสรุป ดังนี้

1. ความเหมาะสมของตัวชี้วัด จากการตรวจสอบความเหมาะสมของตัวชี้วัด พบว่า ตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีความเหมาะสมระดับมากที่สุด

2. ความเป็นสากลของรูปแบบ รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีความเป็นสากล กล่าวคือ สามารถประยุกต์ใช้ในการประเมินผลการสอนศีลธรรมในทุกระดับการศึกษา คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

3. ระดับการประเมิน รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน สามารถนำไปประเมินผลได้ในหลายระดับ กล่าวคือ ประเมินผลระดับบุคคล ประเมินผลระดับสถาบันการศึกษา หรือโรงเรียน ประเมินผลระดับชั้นเรียน และประเมินผลระดับโครงการ

4. ลักษณะการประเมินผล ในการนำรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปใช้ ผู้ประเมิน (ผู้สอน) สามารถประเมินผลเอง หรือให้ผู้ถูกประเมิน (ผู้เรียน นักเรียน นักศึกษา) ประเมินผลตนเองก็ได้

5. องค์ประกอบ/ตัวชี้วัด สามารถนำไปจัดทำเครื่องมือเพื่อการประเมินผลได้ตามความเหมาะสมของผู้ถูกประเมิน นอกจากนี้แต่ละองค์ประกอบก็มีความสัมพันธ์ อาศัยซึ่งกันและกัน และส่งผลต่อกัน

6. เกณฑ์การให้น้ำหนัก การให้น้ำหนักของแต่ละองค์ประกอบขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ประเมินที่จะเน้นในด้านใดด้านหนึ่ง

7. วิธีการประเมิน ในการประเมินผลการสอนศีลธรรมนั้น เป็นวิธีการประเมินเชิงธรรมชาติ หรืออัตนัยนิยม คือ รวบรวมข้อมูลตามสภาพธรรมชาติ หรือความเป็นจริง โดยใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ หรือการมอบหมายงาน เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ความเหมาะสมของรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

จากผลการวิจัย พบว่า คุณภาพของตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด (Mean = 4.51 SD = .48) โดยด้านที่มีคะแนนความเหมาะสมมากที่สุดคือ ด้านจิตตภาวนา (Mean = 4.59 SD = .50) รองลงมา คือ ด้านศีลภาวนา (Mean = 4.57 SD = .45) ด้านกายภาวนา (Mean = 4.50 SD = .52) และด้านปัญญาภาวนา (Mean = 4.41 SD = .64) ตามลำดับ แสดงว่ารูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความเหมาะสม สามารถที่จะนำไปประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการทดสอบของผู้วิจัยที่

พบว่า รูปแบบการประเมินผลการสอนศิลปะในโรงเรียนสามารถนำไปประเมินผลการสอนศิลปะในโรงเรียนได้หลายระดับทั้งระดับบุคคล ระดับหน่วยงาน (โรงเรียน/สถาบันการศึกษา) และระดับโครงการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บดินท์ ธรรมสังวาลย์ (บดินท์ ธรรมสังวาลย์, 2553) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่า ตัวบ่งชี้คุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธในความคิดเห็นของผู้ปกครองหรือกรรมการสถานศึกษา องค์กรประกอบด้านผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่มีความเหมาะสมเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านจิตตภาวนา (Mean = 4.29 SD = .72) รองลงมาเป็นด้านศีลภาวนา (Mean = 4.28 SD = .76) ด้านกายภาวนา (Mean = 4.23 SD = .76) และด้านปัญญาภาวนา (Mean = 4.18 SD = .74)

ความเป็นสากลของรูปแบบการประเมินผลการสอนศิลปะในโรงเรียน

ความเป็นสากล กล่าวคือ การที่ผู้ประเมินสามารถนำรูปแบบไปประเมินได้หลายระดับ คือ สามารถนำไปประเมินผลการสอนศิลปะในทุกระดับการศึกษา คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งในที่นี้ก็เพื่อการประเมินผลการสอนศิลปะในโรงเรียน มีตัวแปร/องค์ประกอบ/ตัวชี้วัด และเนื้อหาสาระ และมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร/องค์ประกอบ/ตัวชี้วัด และเนื้อหาสาระของรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับروبบินส์ (Robbins, 1986) ที่ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมที่ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์หรือความจริงได้ง่ายขึ้น ซึ่งรูปแบบโดยทั่วไปต้องมีส่วนประกอบสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ วัตถุประสงค์ ตัวแปร องค์ประกอบหรือสาระเนื้อหา และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร องค์ประกอบหรือสาระเนื้อหาดังกล่าว

นอกจากนี้รูปแบบการประเมินผลการสอนศิลปะในโรงเรียนเป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่าด้วยวิธีเชิงธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นวิธีการประเมินเชิงธรรมชาติ หรืออัตนัยนิยม คือ รวบรวมข้อมูลตามสภาพธรรมชาติ หรือความเป็นจริง โดยใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ หรือการมอบหมายงาน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับประเภทของรูปแบบที่ศิริชัย กาญจนวาสี (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2547) ได้สรุปไว้ว่ามีรูปแบบการประเมิน 28 รูปแบบ แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ 4 กลุ่ม รูปแบบยึดสภาพจริง (Authentic Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการพิจารณาผลการปฏิบัติงานตามสภาพจริง เพื่อแก้ข้อจำกัดของการทดสอบ เช่น การประเมินตามสภาพปัญหาจริงเกี่ยวกับความคิด การทำงานร่วมกัน ชิ้นงาน งานเขียน แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) และทักษะชีวิต เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปใช้ ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำคู่มือประกอบการใช้ตัวชี้วัด/รูปแบบการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อให้ง่ายต่อการที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจะนำไปใช้
2. ควรนำตัวชี้วัดการประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปส่งเสริมให้เกิดการใช้ในหมู่พระสอนศีลธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
3. ควรนำตัวชี้วัดนี้ไปนิเทศงานสอนศีลธรรมตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังนี้

1. ควรมีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง และพระสอนศีลธรรมเป็นระยะ เพื่อร่วมกันสังเกตพฤติกรรมเด็ก และนำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอน
2. พระสอนศีลธรรมควรนำสิ่งใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการสอนศีลธรรมด้วย เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อไม่ให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียน
3. สำนักงานพระสอนศีลธรรม ควรเร่งผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้ทันสมัยเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ และให้เพียงพอต่อความต้องการของพระสอนศีลธรรม
4. สำนักงานพระสอนศีลธรรม ควรกระตุ้นการส่งเสริมนโยบายด้านการสอนศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากผู้บริหารบางโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนศีลธรรม
5. สำนักงานพระสอนศีลธรรม ต้องเร่งพัฒนาคุณภาพของพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้ความสามารถในการสอน ตลอดถึงพระสอนศีลธรรมเองก็ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก
6. สำนักงานพระสอนศีลธรรม ควรขยายโครงการพระสอนศีลธรรมเข้าไปในโรงเรียนระดับอนุบาลให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการปลูกฝังเด็กตั้งแต่ยังเล็ก

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2551). *การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. (2556). สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2556, จาก www.krupra.net.
- บดินทร์ ธรรมสังวาลย์. (2553). *การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ*. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประชุม รอดประเสริฐ. (2545). *การบริหารโครงการ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เนติกุลการพิมพ์ (2541) จำกัด.
- พระครูวินัยธรวัลลภ โกวิโล และคณะ. (2555). *รายงานผลการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*. กรุงเทพมหานคร: โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *สู่การศึกษาแนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2556). *พระสงฆ์กับภาระการสอนศีลธรรมในสังคมปัจจุบัน*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2556, จาก <http://watprayoon.org/contentimage/pdf/a%20monk>.
- พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2557, จาก http://hpe4.anamai.moph.go.th/hpe/data/competency/gov_law2545.pdf.
- สุพัตรา ศรีวิณิชชากร. (2555). *การสร้างภูมิคุ้มกันสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2547). *ทฤษฎีการประเมิน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสี ทีวีวัฒน์ ปิตยานนท์ และดิเรก ศรีสุโข. (2551). *การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of Psychological Testing*. 5thed, New York: Harper Collin.
- Robbins, S. P. (1986). *Organizational Behavior: Concept, Controversies and Application*, 3rded, New Jersey: Practice Hall.